

JUSTUS MÖSER

Meidän aikoinamme vähentyneestä huoruuden ja huoranpentuuden häpeästä

Te esitte viimeisessä kirjoituksessanne aivan oikeutetun kysymyksen: ”Liekö huoranpenikoita niin monta, ja avio-säädyn puolesta tehty niin vähän, että rehellisten ihmisten täytyy näiden epä-syntyisten mieliksi tyhjentää työpajat aidoista ja oikeista lapsista?”¹

Sillä viimeisen kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden aikana on monissa maissa tapahtunut huorien ja heidän lastensa hyväksi enemmän kuin tuhannessa vuodessa kaikille aviomiehille, aviovaimoille ja aviolap-sille. Jokainen filosofi on heti kynnelle kyettyään pyr-kinyt mahdollisimman suuresti päästämään häpeästä avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset äiteineen ja luulotellut näin ansioituvansa koko ihmissuvun keskuu-dessa, kun on vapauttanut kaikista syytöksistä kielletyn mutta valitettavasti alinomaan viekoittelevan rakkauden viattomat hedelmäparat². Liikkeelle panevat perusteet tähän ovat olleet kiistatta suurenmoisia. Laitosten ylis-tykseksi on puhuttu luonnosta, ihmisyydestä ja ihmis-rakkaudesta. Pohjimmiltaan tässä on kuitenkin osoit-tanut mahtinsa meidän vuosisatamme epäpoliittinen filosofia³. Jälleen kerran uusmuotoinen ihmisrakkaus on kohottautunut korkeuksiin kansalaisrakkauden kustan-nuksella. Kristillinen armelaisuus korkeintaan täyttää erään aukon siviilioikeudellisessa perustuslaissa, mutta moiseen laupeuteen ei tule pakottaa. Kansalaisoikeuskysymyksissä ei niinkään kysytä luonnon ääntä tai ihmis-kunnan oikeuksia. Luonnontilassa ei ole olemassakaan avioliittoa, ja kun siirretään kansalaisyhdistyneisyyden tilaan kuuluvia käsitteitä luonnontilaan, sekoitetaan

asioita vaarallisemmin seurauksin kuin on itse asiassa kuviteltukaan⁴.

Jos avioliitossa on totisesti suuret painolastinsa, jotka saavat monet suosimaan vapaata säätyä, kaikki naimattomuutta hyödyttävä ja sille avioelämän mielui-suudet ilman avioelämän vaivalloisuuksia tarjoava on välttämättä epäpoliittista ja vastoin valtion todellista hyvinvointia, sillä onhan toteen näytetty, että yhdestä avioliitosta syntyy useampia lapsia kuin kolmesta luvat-tomasta yhtymyksestä. On epäpoliittista suoda huoran-pennuille yhtäläistä kunniaa kuin aitosyntyisille, koska siten raukeaa vahvin peruste avioliiton puolesta. On epäpoliittista säilyttää noiden kiellettyjen hedelmien epäonnistuneille äideille heidän aiempaa arvostustaan, koska nimenomaan pelon sen menettämistä pitää olla aito keino edistää avioliittoa. On epäpoliittista suoda elämälle aviottomassa kansalaissäädystä kaikki sama hyvä kuin avioelämälle, sillä perhekunta hyödyttää ja auttaa valtiota enemmän kuin irralliset miehet.

Esi-isämme, jotka eivät arvostelleet asioita teorioitten mukaan vaan antautuivat kokemusten ohjaamiksi, vaa-tivat aina ensimmäiseksi syntymätodistusta, kun heidän piti ottaa joku mukaan ammattikuntaansa tai yhteis-öön⁵. He naivat ainoastaan aitosyntyisiä tyttäriä; he leimasivat kielletyn rakkauden hedelmät järkiään täysin halveksittaviksi; he punoivat seppelitä tahrattomille morsiamille ja koristivat tuhansin keksinnöin näiden kunnianpäivää. Entä mistä syystä he näin menettelivät? Vaaliakseen aviosäädylle kuuluvaa täyttä kunniakkuutta ja kaikkea kansalaishyvää ja edistääkseen näin avioliittoa. Jos joku olisi tahtonut todistella heille, että aviottomilla

”Uusmuotoinen ihmisrakkaus on kohottautunut korkeuksiin kansalaisrakkauden kustannuksella.”

lapsilla on ylisummaan enemmän henkeä kuin muilla, ja että heidän vanhempansa eivät ole lainkaan syypäitä rikokseen, jos joku olisi mielinyt maalailta heille villikansojen periaatteiden mukaisesti, että suurimpien huorien täytyy välttämättä olla kauneimpia, miellyttävempiä ja rakastettavimpia, koska heitä havitellaan niin varhain ja yleisesti, he olisivat taatusti vastanneet: ”Nämä perustelut ovat kohdallaan luonnontilassa, mutta ne eivät sovi kansalaisyhteisyyden tarkoituksiin.”

Älköön uskottakokaan, että esi-isämme eivät olisi tunteneet noita vaikeuksia, jotka liikuttavat omia filosofejamme myötäilemään huoria. Kun he pukivat lapsenmurhaan sortuneen huoran säkkiin ja hukuttivat tämän, he osoittivat mitä ilmeisvimmin, millä tavoin he tahtoivat kohdata aviosäädyn yleiseksi hyväksi koituvan välttämättömän häpeän satunnaisvaikutukset⁶. Selvästikin he tunsivat ihmissydamen, mutta he säätivät varalta rangaistuksen poikkeavaksi ja kauhistuttavaksi sen sijaan, että olisivat vähätelleet rikoksen häpeällisyyttä. Meidän filosofimme päinvastoin lieventävät häpeää tiukentamatta esi-isiemme tapaan rangaistusta. Tuskin he tällä tavoin kuitenkaan saavuttavat todellista tavoitetta. Toisin sanoen heidän täytyy luopua avioliitosta kokonaan ja järjestää naimattomalle äidille samat edut kuin kunnialliselle äidille.

Niin kauan kuin tähän ei ole edetty, niin kauan kuin aivan uudenlainen kasvatus ei ole vielä juurinnut avioliitotta raskaaksi tulleille naikkosille osoitettavaa halveksuntaa, niin kauan kuin jokainen rehti mies kavahtaa viemästä vihille moista henkilöä, niin kauan säilyy myös vahvin kiusaus lapsenmurhaan, ja lainsäätäjien pyrkimykset ovat turhia.

Muutoin kunniallisuus on aina ylivoimaisesti suuremoinen tapa ohjailla himoa ja säilyttää hyvettä⁷. Maissa, joissa kunnia menettää arvonsa, rangaistukset julmistuvat väkisin. Minusta näyttää myös ylipäätään arveluttavalta pienentää häpeää rikoksesta, johon houkutus pysyy kaiken aikaa vahvana, koska silloin joudutaan pakostikin julmempaan rangaistuksiin.

Niinpä esi-isiemme tapa langettaa huoralle häpeää aitosäätisyyden hyväksi on järkevä ja kohtuullinen.

Yhtä asianmukainen ja järkipерäinen on myös heidän tapansa tahrata epäaidosti syntyneet. Peruste on sama: puhtaasta aviovuoteesta siittymisen ja syntymisen täytyy olla pyhää kaikille, jotka toivovat edistävänsä aviosäätisyyttä⁸. Jumalallisten lakien mukaan lasten piti kantaa isiensä vääryyksiä neljänteen polveen estyäkseen tahrimesta itseään syntiin⁹. Miksi filosofinen lainsäätäjät tahtoo tässä korjailla taivaallista lainsäätäjää? Aatelismiehen epäsäätynen avioliitto vaikuttaa lain mukaan aina neljänteen polveen asti – miksei avioton sekaantuminen porvaris-säädissä vaikuttaisi vastaavasti lain turvin ensimmäiseen polveen saakka?¹⁰ Keneltäkään ei kummassakaan tapauksessa viedä ihmisoikeuksia. Kummassakin tapauksessa vain evätään tietyt edut, jotka on tarkoitettu täyssyntyisille aatelis- ja aitosyntyisille porvarislapsille. Kummasakin tapauksessa halpasyntyisille on tarjolla tuhat tapaa tyydyttää ihmiskunnan vaatimukset, eikä tästä syystä ole tarpeen muuttaa korkeampiin syihin perustuvaa politiikkaa.

Jälkikäteiselle avioliitolle suotu aitoperäisysoikeus on kaikkien sivistyneitten kansojen suoma suuri ja viisas poikkeus tästä säännöstä. Maaherran *erityisen liikuttavista syistä* myöntämä aidoksi julistaminen on kohtuullinen apukeino poikkeuksellisissa tilanteissa. *Comitis palatinin* myöntämää aidoksi julistamista voidaan sitäkin suvaita, kunhan se ei vajoa kurjaksi rahankeruuksi¹¹. Ainoastaan yleinen laki, joilla aviottomista lapsista tehdään yhdenvertaisia aviolaisten kanssa, on sellainen rike politiikkaa vastaan, että minä en ymmärrä, kuinka meidän aikojemme ihmisrakkaus voi tahtoa puolustella sitä.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(alun perin: Ueber die unsern Zeiten verminderte Schande der Huren und Hurkinder (1772). Teoksessa *Patriotische Phantasien*. Toim. J. W. J. von Voigts (1775). Osa II, luku XXXIII. Uud., lis. & par. p. Nicolai, Berlin 1778, 163–167.)

Suomentajan huomautukset

1 On epävarmaa, keneen ja mihin tässä viitataan. Kenties tästä syystä oheisessa pohjustusjutussa mainitusta Mullerin englanninnoksesta on jätetty pois koko tämä avauskappale. Todennäköisesti asiayhteytenä on kuitenkin käsityöläis-verstaiden muuttumassa olleet oppilaaksiottokäytännöt. Ammattikunnat olivat perinteisesti edellyttäneet uusilta vieraspaikkakuntalaisilta tai muuten tuntemattomilta oppipojilta syntymätodistusta, josta kävi ilmi pääsykriteerinä pidetty syntyperä avioliitossa. ”Kunniallisista” vanhemmista syntyminen avasi konkreettisesti tien ”kunniallisiin” yhteisiin tässä valtiiovallan takaa-annassa ja kirkollisen vallan siunaamassa kiltalaitoksen itsehallintomenettelyssä. Avioliiton ulkopuolella syntyminen nousi kuitenkin pitkälti tämän ja muun syrjinnän vuoksi yhä enemmän ongelmia ja keskustelua aiheuttaneeksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Koska mestarit usein myös laiminlöivät muita velvollisuuksiaan, valtio alkoi 1700-luvun edetessä puuttua ammattikuntalaitoksen toimintaan yhä vahvemmin. Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan tasolla ja monissa saksalaisissa valtioissa erikseen laadittiin 1730-luvulta

alkaan erilaisia lakeja oppilasvalikoinnin säätämiseksi ja orpojen aseman parantamiseksi, samalla kun koululaitosta luotiin tai kehitettiin perheitten yksityisopetuksen ja kiltujen kasvatusvastuun rinnalle. Ammattikoulutukseen hyväksymisestä käytiin tässä tilanteessa kiistaa (ainakin osin) universalistis-etatistisen keskusvallan ja (ainakin osin) partikularistis-lokaalisen korporaatiovallan välillä. Joissakin säädöksissä puututtiin myös kiltujen tapaan vaatia oppiin hakeutuvilta aviosyntyisyyttä. Vrt. esim. James Van Horn Melton, *Absolutism and the Eighteenth-Century Origins of Compulsory Schooling in Prussia and Austria* (1988). Cambridge University Press, Cambridge 2002, 55–56.

Lisäksi lienee aiheellista muistuttaa, että ensimmäiset lapsityövoiman käyttöä (alkuun vain lievästi) rajoittavat lait säädettiin nykyisen Saksan alueella vasta 1830-luvulla. Yleinen oppivelvollisuus laittoi lapset kouluun joissakin saksankielisissä valtioissa jo 1500–1600-luvuilla mutta useimmissa vasta 1700-luvulta alkaen ja niinkin myöhään kuin 1919 täydellistyen. Niinpä voitiin sanoa pyöreästi XVII–XX vuosisatoja tarkoittaen, että uutena asiana yhteiskuntaan tullut ”koulu merkitsi kasvatuksellista jatketta lap-

senelämään, joka sujui reippaassa työssä pellolla ja verstaassa”. Vasta massamittaisen tehdastyön aiheuttamiin ongelmiin herättyään sivistysvaltiot lopulta kielsivät lapsityön omien rajojensa sisällä, vaikka niiden kansalaiset käyttävät yhä aivan tavanomaisestikin kaukomaiden lasten ansio- tai orjatyönään tuottamia tavaroita ja palveluita. Vrt. Lotte Adolphs, *Kindenarbeit im 19. Jahrhundert. Lehrerverhalten im 19. Jahrhundert. Schulrevision im 19. Jahrhundert*. Braun, Duisburg 1971, erit. 12.

2 Möser ei mainitse yhtään kritisoimaansa filosofia nimeltä, mutta kuvaus sopii erityisesti kolmeen aikalaiseen: italialaiseen Cesare Beccariaan (1738–1794) (joka julkaisi 1764 vaikutusvaltaisen kuolemanrangaistuksen vastaisen teoksen *Dei delitti e delle pene*) sekä hänen ajatuksiaan levittäneisiin ja kehittäneisiin ranskalaiseen Voltaireen (1694–1778) ja saksalaiseen Karl Ferdinand Hommeliin (1722–1781). (Näistä kolmesta vain Voltaire mainitaan Möserin kokoelmassa; ks. *Die allerliebste Braut*. Teoksessa *Patriotische Phantasien*. Toim. J. W. J. von Voigts (1775). Osa II. Uud., lis. & par. p. Nicolai, Berlin 1778, 208–216; 209, 213.) He olivat eri tavoin puolustaneet ”säädyttömiä naisia” oikeuksia ja ehdottaneet perustettaviksi

TIETEEN PÄIVÄT
9.-13.1.2013

KRIISI
-UHKA JA ALKU

KRISER
-HOT OCH BEGYNNELSER

9.-10.1.
TIEDETTÄ KAMPISSA

10.1.
TIETEIDEN YÖ KRUUNUNHAASSA

11.1.
NUORTEN PÄIVÄ

**HELSINGIN YLIOPISTO,
PÄÄRAKENNUS**

WWW.TIETEENPAIVAT.FI

LUENTOJA, PANEELEJA, PÄIVÄN PAINAJA, PALKINTOJA, KIRJAMYÖNTIÄ

- erityisiä orpokoteja lapsenmurhien hillitsemiseksi. Oman lapsensa tappamisesta kuolemaan tuomitun kahdeksantoistavuotiaan naisen tuomiota Voltaire kuvaili ”epäoikeudenmukaiseksi” ja ”epäinhimilliseksi”. Preussissa 1764 säädettyä rikoslakia on jälkikatsannossa pidetty merkkipaaluna lapsisurman oikeudellisen sääntelyn lieventymisessä, mutta itse asiassa laki myös monin osin tiukentui. Möserin kirjoitus ajoittuu aikaan, jolloin lasten surmaamisesta, aviottomista seksisuhteista ja ”jumalattomien” naisten ja heidän lastensa asemasta käytiin ankaraa julkista kiistaa. Ks. esim. (Möseriä mainitsematon) Kerstin Michalik, *The Development of the Discourse of Infanticide in the Late Eighteenth Century and the New Legal Standardization of the Offense in the Nineteenth Century*. Teoksessa *Gender in Transition. Discourse and Practice in German-Speaking Europe, 1750–1830*. Toim. Ulrike Gleixner & Marion W. Gray. University of Michigan Press; Ann Arbor 2006, 51–74, 54, 56. Vrt. laajemmin Michalik, ”*Kindsmord*”. *Sozial- und Rechtsgeschichte der Kindstötung im 18. und beginnenden 19. Jahrhundert am Beispiel Preußens*. Centaurus, Pfaffenweiler, 1997 (jossa Möserin artikkeliin viitataan ohimennen sivulla 292).
- 3 Parikäsitteen ’epäpoliittinen filosofia’ merkitystä Möserin tekstin kontekstissa ei ole helppo täsmentää. Yhtäältä se yksinkertaisesti tiivistää hänen näkökulmastaan huonon tai suorastaan vaarallisen ideologian, jolloin se tarkoittaa suurin piirtein samaa kuin ”epäviisas ajattelutapa”. Toisaalta se antaa tarkemman kriittisen näpätyn filosofeeraustavalle, josta ihannekeskeisyydessään ja filantropiassaan puuttuu käytännön valtioviisautta, ymmärrystä kansakunnan edusta ja yhteiskuntajärjestyksen ensisijaisuudesta. Epäpoliittisuus ei siis tässä viittaa niinkään poliittisuudettomuuteen ”merkityksessä puhtaasti asiallinen, puhtaasti tieteellinen, puhtaasti moraalinen, puhtaasti oikeudellinen, puhtaasti esteettinen, puhtaasti taloudellinen tai muihin poleemisiin puhtauksiin” (ks. tästä muotoilusta Carl Schmitt, *Der Begriff des Politischen* (1932). Duncker & Humblot, Berlin 1979, osio 3.) vaan arvostelukyvyttömään ja epätarkoituksenmukaiseen haihattelevaisuuteen hallinnollis-oikeudellisissa ja siveellisissä kysymyksissä. Kuten tekstin seuraavasta virkkeestä käy ilmi, Möserin mukaan tulee erottaa valtion ja kansalaisten välisiä suhteita määrittävä kansalaisoikeudellinen ulottuvuus maailmoja syleilevästä yleisestä ihmisyy sulottuvuudesta.
- 4 Järjestynyttä kansalaiselämää valtiossa edeltävästä ’luonnontilasta’ poliittisen filosofian perusterminä ks. klassikon aseman saavuttanut esitys, Thomas Hobbes, *Leviathan, eli, Kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta* (Leviathan or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil, 1651). Suom. Tuomo Aho. Vastapaino, Tampere, 1999, erit. luku XIII. Yllättävää kyllä Möser ei käytä käsitettä *Stand der Natur* (saatikka sen nykyistä perusvastinetta *Naturzustand*) muissa kokoelmansa teksteissä.
- 5 Ks. tästä *documentum nataliumista* tai *Geburts-Briefistä* esim. Johann Carl Conrad Oelrichs, *Pressa responsio ad quaestiones aliquot perplexas coniugiales qua in primis probatur quod virgo deflorata non sit meretrix nec infans ex ea natus spurius, sive: Dass eine Geschaengerte Jungfer, keine Hure, und Jungfernkinder nicht Hurkinder*. s.é., s.l. 1766, xv–xvi.
- 6 1700-luvun Preussissa lähes puolet kuolemantapauksia sisältäneistä rikosjutuista käsitelti lapsensurmaa. Kaikista teloitustuomioista melkein puolet annettiin lapsen surmanneelle naiselle. Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan hallitsijan Kaarle V:n (1500–1558; vallassa 1519–1556) 1532 vahvistamassa rikoslaisissa mainitaan lasten heitrellepano, joka kuoleman tuottavassa vakavimmassa muodossaan johti surmaajan kuolemantuomioon hukuttamalla. 1600-luvun mittaan hukuttaminen korvattiin pitkälti miekkateloituksella. 1800-luvulla lakia uudistettiin niin, että naimisissa olevia lapsensurmaajia rangaistiin ankarammin kuin naimattomia. Ks. Michalik 2006, 52–53.
- 7 Mullerin englanninnoksessa on tässä ymmärrettävä kömmähdyks: puhe ei ole ”avioliitosta” (*matrimony/Ehe*) vaan ”kunniaista” (*Ehre*); näin ainakin kahdessa perättäisessä virkkeessä tekstin kahdessa eri editiossa. Kuten oheisessa pohjustusjutussa esitetään; ’kunnia’ kuului Möserin pääkäsitteisiin. Vrt. esim. Die *Ehre nach dem Tode*. Teoksessa *Patriotische Phantasien*, 448–451, 449: ”Kunnia saada olla jälkimaailman autuaassa muistossa vaikuttaa taatusti vahvemmin kuin ansiomitali, rannerengas tai arvonimi, jonka joku pikkuruhtinas lahjoittaa jollekin usein vielä pienemmälle palvelijalleen.”
- 8 Puhe synnittömästä aviovuoteesta sukeutumisesta ei ole (pelkkää) sanomakirjallisuusdebattiretoriikkaa, vaan täsmälleen sama muotoilu esiintyy myöskin huomautuksessa 5 mainitussa toisen lainoppineen, berliniläis-stettiniläisen kymnaasinopettajan Oelrichsin (1722–1799), tekstissä, jossa se taas lainataan kolmannen ja jo paljon vanhemman ajan oikeustieteilijän, leipzigiläisen professorin Benedict Carpzov nuoremman (1595–1666) teoksesta *Jurisprudentia ecclesiastica seu consistorialis* (1649). Jos Oelrichs siteeraa oikein, mitä ei käynyt varmistaminen, tässä kirkko-oikeudellisessa teoksessa kunnan syntyperä määritetään ”polveutumiseksi, siirtymiseksi ja syntymiseksi kristillisistä, kunniallisista, hurskaista vanhemmista ja aidosta, kunniallisesta, tahrattomasta ja moitteettomasta aviovuoteesta”. Ks. Oelrichs 1766, xvi.
- 9 Ks. 2. Moos. 34:9: ”[Herra Moosekselle:] ”Hän [eli Herra itse] on armollinen tuhansille ja antaa anteeksi pahat teot, rikkomukset ja synnit, mutta ei jätä syyllisiä rankaisematta. Lapset ja lasten lapset aina kolmanteen ja neljanteen polveen saakka hän panee vastaamaan isiensä pahoista teoista.”
- 10 Eurooppalaisessa kirkollisessa ja valtiollisessa oikeusperinteessä oli keskiajalta alkaen tavallista, että erilaisista rikoksista voitiin tuomita menettämään asemansa (pappautensa, aateluitensa tms.) tavalla, joka siirtyi koskemaan myös tuomitun jälkeläisiä aina neljanteen polveen saakka. Aatelitatus vaihtelevine erivapauksineen edellytti yleensä samasyntyisyyttä eli kummankin puolison aatelisäätyn kuulumista. Saksalaisissa valtioissa epäsäätyisestä naimisesta koitui aateliselle oikeudellista haittaa tyypillisemmin kuin monissa muissa Euroopan maissa. Kaikkiin oikeuksiin ja etuuksiin ei riittänyt pelkkä aatelisuus, vaan edellytettiin monen sukupolven perättäistä aatelisuutta. Kääntäen aateliaseman menetyks saattoi olla moninkertaisesti ylisukupolvinen tappio. Aatelierivapauksia ryhdyttiin purkamaan 1700-luvun lopulta alkaen. Vrt. esim. Heidelbergin yliopiston valtio-oikeuden professorin esitys: Heinrich Zoepfl, *Ueber hohen Adel und Ebenbürtigkeit*. Krabbe, Stuttgart 1853.
- 11 Lat., ”kreivinpalatsi”, ”keisarillinen hovilinna”, ”pfalzkreivi”. Hallitsijalta saadiin riittävin ”erivapauksin, armoitetuuksin, vapauksin, kunnioin, arvokkuuksin, eduin, oikeuksin ja oikeudenmukaisuuksin” varustetulla maallisella mahdollilla oli valtaa julistaa aviotonkin aviolliseksi. Vrt. Heinrich Zoepfl, *Alterthümer des deutschen Reichs und Rechts. Studien, Kritiken und Urkunden zur Erläuterung der deutschen Rechtsgeschichte und des praktischen Rechts I*. Winter, Leipzig 1860, 367–368.

